

„BUZGÓLKODOM NÉPEMÉRT, A SZENTÉLYÉRT”. Vallási rítusok a nemzetvallás szolgálatában a 20. század első felének budapesti cionista sajtójában¹

A judaizmus a hit megélésére fekteti a hangsúlyt. A cselekedetek révén fejeződik ki a közösség tagjaként megjelenő zsidó egyén vallásossága. A vallási parancsolatok megcselekvése átszövi és keretbe foglalja a mindennapokat és az ünnepeket. A modernizálódó, szekularizálódó világ keretei között a közösségi keretek közül kikerült vagy meglazult közösségi kontroll alatt álló individuumok esetében a parancsolatok megcselekvése értelmeződött át, esett át a privatizálódott vallásosság szűrőjén vagy maradt el a felekezeti hovatarтоzás leértékelődésével. Ezt a folyamatot a modern nemzeteszmék fogalmi kereteit alkalmazva a kibontakozó cionizmus az asszimiláció fogalmával ragadta meg. Mivel maga is többnyire az „asszimiláltak” köréből indult ki, a folyamatot kudarcként megélők új útkereséseként, a vallási rítusok, liturgikus gyakorlatok és vallási szövegek új értelmét kereste. A cionizmus is összetett, több irányzatra bontható mozgalom volt, eltérő viszonyulásokkal a múlthoz, különböző jövőképekkel és emberideálokkal. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a vallási gyakorlatok, a liturgikus szövegek és a vallási irodalom alapvető szövegei milyen átértelmezési folyamaton mentek keresztül a modern zsidó nemzeti fogalomkészlet kialakítása során. Forrásanyagomat a budapesti magyar nyelvű a 20. század első felében megjelent cionista sajtó nyújtja, amely a cionista szervezethez közeli mozgalmi elit diskurzusainak fóruma volt.

Tanulmányom kulcsfogalma a nemzetvallás, amely Hankiss Elemér révén az amerikai szakirodalom *civil religion* fogalmának közép-európai adaptációjának tekinthető.² Robert N. Bellah a civil vallás fogalmát Rousseau-tól származtatja, miszerint a modern társadalmaknak is szüksége van egy tisztán civil hitre. Bellah-nál a civil vallás nem más, mint a vallás helyébe lépő modern alternatíva, amelyet a modern, szekuláris alapokra épülő társadalom tölt meg tartalommal. A civil vallás lényegében vallásos hitek, jelképek és rítusok összessége és történelmi tapasztalatban gyökereznek. A nemzetvallást Gerő András a szimbolikus politika keretében értelmezi. A 19. században megjelenő nemzeteszme és a nemzeti hagyományok keretében a szimbolikus politika részeként feltűnő nemzetvallás – az adott népcsoport saját történetét teszi a hit tárgyává, ami által az evilágit szakralizálja, s ily módon hozza létre a vallási strukturális mintákat követő szekuláris vallást.³

A cionizmust, legfőképpen a korai cionista mozgalmat többen többféleképpen próbálták és próbálják ma is magyarázni, értelmezni. A cionizmust definiáló-

¹ A szerző a Bálint Sándor Valláskutató Műhely tagja.

² HANKISS 1991. 65.

³ GERŐ 2004. 7.

kat két nagyobb táborra lehet osztani. Az első ételmező csoport felfogása szerint a zsidó nemzeti mozgalom a zsidó hagyományból következik, amelyhez felhasználták a modern európai romantikus nacionalizmus eszköztárát, a másik irányzat úgy vélte, hogy a cionizmus nem egyéb, mint az európai nemzeti gondolat zsidó adaptációja, amely előzmények nélküli és nem eredeztethető a zsidó hagyományból. Az első felfogás képviselői úgy gondolták, hogy az eszme benne rejlett a zsidó tradícióban, végeláthatatlanul viaskodva a hagyomány két alapfogalmával a száműzetéssel és a megváltással. A szétszórásban élő zsidók mindig is lenyűgöző kapcsolatban álltak Cionnal, mely Izrael Földjét szimbolizálja, és amely állandó megkülönböztető jegye volt a judaizmusnak. Mindezek mellett a zsidó történelemben korábban is számos olyan eszme volt, amely a Cionba való visszatéréssel volt összefüggésbe hozható.⁴ Gershom Sholem értelmezésében például a cionizmussal a zsidók visszatértek saját történelmükbe. Ezt a szekuláris történelemben való visszatérést Scholem egy történeti, egzisztencialista tetteként magyarázta.⁵ Ezen túlmenően Gideon Shimoni szerint viszont a leglényegesebb mozzanat, amely a mozgalom későbbi sikeréhez leginkább hozzájárult, nem az Örökkévaló kozmikus rendelése volt, hanem a zsidók aktuális problémái. Shimoni szerint a cionizmus modern jellege ellenére sem lehet állítani, hogy a zsidó nacionalizmus teljes egészében nélkülözi az eszkatológikus motívumokat.⁶

Tanulmányom témájának szempontjából Charles Liebman kategorizálási kísérlete a legérdekesebb. Liebman a korai cionista mozgalmat a hagyomány viszonyrendszerében három irányzatra osztotta: radikális szekuláris cionistákra, konzervatív szekuláris cionistákra és vallásos cionistákra. Radikális szekuláris cionistáknak tekintette önmagukat a tradícióval tudatosan szembehelyezők csoportját. Szerintük a hagyományt le kell rombolni, a rabbinikus múlttal le kell számolni az új „héber” megalkotásának folyamatában. Alapvetően új értékeket, új ideákat kell létrehozni egy gyökeresen új, nemzeti akarat mentén. Legfontosabb képviselőjüknek a 19-20. század folyamán Micha Joseph Berdyczewski (1865-1921) számított. Berdyczewski felfogásában a judaizmus irányzatok, hitek és vélemények összessége, nem pedig egy rögzített értékrendszer. Individuális alapoktól kiindulva szerinte bármi, amit egy zsidó tesz, vagy gondol, a zsidóságot alkotja. A radikális szekuláris cionisták egy olyan új archetípust, egy olyan zsidóságot akartak létrehozni, „akiknek nincsenek szülei”. Liebman hagyomány mentén történő felosztásában a második csoportot a konzervatív szekuláris cionisták alkották. Ennek az irányzatnak Ahad Ha'Am (Asher Zvi Hirsch Ginsberg, 1856-1927) volt a legfontosabb képviselője. Szerintük ki kell venni a hagyományt korábbi felügyelőiknek, a rabbinoknak a kezéből, újra kell azt értelmezni, főbb jellemvonásait a nemzeti terminológia szerint átírni, és át kell adni a vezetést a zsidó tudósoknak, illetve a kulturális és politikai élet fontosabb személyiségeinek. Ezáltal a hagyományt modern értelemben vett kultúrává alakították át.⁷ A Liebman által konzervatív szekulárisnak nevezett irányzatot Berkowitz, Dieckhoff vagy Shimo-

⁴ SHIMONI 1980. 3.

⁵ SHAPIRA 1998. 217.

⁶ SHIMONI 1980. 4.

⁷ LIEBMAN 1992. 413-415.

ni kultúrcionistaaként mutatja be. A Liebman által leírtakhoz hasonlóan Berkowitz szerint a kultúrcionista diskurzusnak leginkább az volt a lényege, hogy meg kell alkotni egy zsidó nemzeti mitológiát, a teológiai és rituális gyakorlat leértékelésével. Felépíteni újra a zsidóságot, mintha a hagyomány a zsidókról, mint népről, nemzetéről szólna, a történelem keretei között hús-vér emberekkel és a Szentfölddel. Azt remélték, hogy így megszületik egy konszolidált szekuláris ideája a zsidó embernek.⁸ Liebman a hagyomány viszonyrendszerében harmadik – modellként elkülöníthető – stratégiának a vallásos cionistákat tekintette. A cionista mozgalomban a 20. század első felében a legkisebb befolyással bíró irányzatnak számított. A vallásos cionisták kísérletet tettek a rabbinikus hagyomány modern nemzeti ideológiába történő integrálására, speciális szentséget tulajdonítottak a közösségeiknek, amikor „szent forradalomnak” nevezték aktív erőfeszítéseiket a cionista mozgalomban. Meg voltak győződve arról, hogy az a speciális karizma, amivel bírnak, biztosítja hűségüket az Örökkévaló előírásaihoz.⁹ A vallásos cionista gondolkodók hagyománnyal kapcsolatos attitűdjeit befolyásolta, hogy a rabbinikus világ többsége ekkor még szembehelyezkedett a cionizmussal. Ravitzky a cionizmussal szembeni orthodox álláspont legfontosabb elemének tekintette, hogy a cionizmus a Cionba való visszatérést, a száműzött zsidók Szentföldre való egybegyűjtését akarta megvalósítani olyan hagyományos metafizikai fogalmak mellőzésével, mint a megjutalmazás és büntetés, a száműzetés és megváltás, a szövetség és ígélet, illetve a bűn és az engesztelés. Ravitzky szerint az orthodox felfogással összeegyeztethetetlen volt az a cionista törekvés, hogy a zsidó népnek emberi, evilági megváltást biztosítsanak, és az a cionista cél, hogy az „örök népet” történelmi néppé tegyék, a „kiválasztott népet” pedig a többi néphez hasonló „normális néppé”.¹⁰

Robert K. Merton szerint a sajtó is propaganda eszköznél tekinthető. Minden olyan jelképrendszert, amely a közönség által vitatottnak tekintett problémák kapcsán befolyásolja a véleményeket, hiedelmeket vagy cselekedeteket Merton propagandának tekint. Ezek a jelképek lehetnek írottak, nyomtatottak, kimondottak, képiak vagy zeneiek. Úgy vélte, amikor a véleményformáló valamilyen gondolatot szeretne közölni, vagy benyomást akar kelteni, ezt szavak, illusztrációk, vagy más szimbólumok segítségével kell tennie.¹¹ Munkám diskurzuselemzés. A cionista lapok mögött álló intézményi elit stratégiáit elemzem sajtóforrások alapján. A sajtódiskurzusokból azonban csak az lapok mögött álló szerkesztői illetve intézményi elitek szándékaira tudunk következtetni, mert mihelyt a kiadvány kikerül a külvilágba, a közönség már tetszése szerint értelmezi azt. Tartalom és válaszelemzés nélkül nem következtetünk a visszacsatolásra, az olvasóközönség attitűdjeire.

Tanulmányom forrásbázisát a Magyarországi Cionista Szervezethez szócsövének tekinthető Zsidó Szemle szolgáltatta. A Cionista Szervezet lapját 1910-től indította még Magyarországi Cionista Szervezet néven, amelyet Bató

⁸ BERKOWITZ 1996. 77., DIECKHOFF 1998. 11.

⁹ LIEBMAN 1992. 417.

¹⁰ RAVITZKY 2011. 31.

¹¹ MERTON 2002. 592.

Lajos, Beregi Benjámín, Hammerschlag Oszkár, Lukács Leo, Richtmann Mózes és Schönfeld József szerkesztett 1911-től már Zsidó Szemle címmel. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején Jövők – Zsidó társadalmi hetilap néven, 1920 és 1938 között pedig ismét Zsidó Szemle – Zsidó hetilapként jelent meg. A Zsidó Szemle mellett forrásként Patai József köréhez tartozó fiatal neológok által alapított 1911 és 1944 között megjelenő kultúrcionista *Múlt és Jövő* – Irodalmi, művészeti, társadalmi és kritikai folyóiratot használtam.

A vallási gyakorlat illetve szövegek nemzeti fogalomkészlet szerinti átértelmezését és felhasználását legjobban a zsidó vallási ünnepekről írt cikkeken keresztül lehet a legegyszerűbben bemutatni. A legdidaktikusabb írásokat a hanuka, pészach és savuot ünnepeinek alkalmából írt cikkek jelentik.

A cionista stratégiában a hanukának kiemelt szerepe volt, modern nemzeti szabadságharcként mutatták be az amúgy tisztán vallási, liturgikus eseményt, hőseit modern tulajdonságokkal ruházták fel, és a hanukai eseménysor jelenkori fontosságát hangsúlyozták.

„A nemzeti, kulturális, társadalmi, gazdasági és vallási elnyomatás elleni küzdelem fegyverbe szólított mindenkit, ki még zsidó volt, kit még nem örölt meg a hellenizmus a hellenizmus izraelita vallású göröggé, csak felekezetére nézve zsidóvá...ez a maroknyi kis csapat meg tudtak verekedni tízszeres, húszszoros erejű ellenséggel, ártalmatlanná tudták tenni az ennél veszedelmesebb belső szűt, a zsidó népiséget tagadó és nemzeti harakirit hirdető hellenizmust és – újból zsidó lett a zsidó, zsidó a nyelve, kultúrája és hazája, érzelme, gondolkodása és vallása, zsidóvá lett az ifjúság és ezzel biztosítva lőn népünk fennmaradása.” – írta a Zsidó Szemle 1914-ben.¹²

Hasonló módon lett fontos része a cionista stratégiának a pészach, az Egyiptomból való kivonulás ünnepe is. Ebben a keretben pl. Mózes nem az Örökkévaló utasításait végrehajtó jámbor zsidó, hanem egy modern tulajdonságokkal felruházott szabadsághős. Ugyanígy értelmezték át az ünnep liturgikus szövegeit, és használták fel a cionista céloknak megfelelően, és természetesen a pészachi célok jelenbeli megvalósítása mellett álltak ki, azonosítva a pészachi Egyiptomot a 20. századi szétszóratás helyszínével.

„Évezredekkel ezelőtt ugyan is a zsidó nyomorúság megszűnésére nem az volt a remedium, ha továbbra is Egyiptomban marad Izrael, rettenetes emlékek helyén, hanem megmentésének céltudatos eszköze az volt: 'hogy elvigyem őt ezen országból jó és tágas országba, tejjel, mézzel folyó országba... a nyert oltalom veszendőbe ment volna, a megváltás meddőnek bizonyult volna, a népül való elismerés papíros jog maradt volna, ha keresztül vitelre nem kerül Izrael megvédésének, későbbi szabadságának legfőbb biztosítéka: 'én elviszlek benneteket abba az országba, mely felől felemeltem a kezemet, hogy Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak adom azt és nektek adom letelepedési birtokul, én vagyok az Örökkévaló.' – írta a cionista lap.¹³

¹² Zsidó Szemle 1914. december 15./ 1. A Makkabeusok ünnepén

¹³ Zsidó Szemle 1915. március 29./ 1-2. –r r: Kérdés és válasz

A zsidó nép egyediségének, különleges hivatásának, a megmaradás fontosságának hangsúlyozására nyújtott kiváló alkalmat a Tóraadás, ünnepe a savuot. Szerintük a különleges zsidó néplelek tette alkalmassá zsidókat a Tóra elfogadására Természetesen a vallási emlékezetnek ezt az eseményét is a jelen cionista céljainak megfelelően értelmezték.

„Csupán a zsidóság szívében volt meg a fogékonyság a kinyilatkoztatás megértésére. (...) A tóra elidegeníthetetlen tulajdona a zsidó népnek, mert egy részét képezte mindenkor a lelkének, mert lelkéből lelkedzett. Ezért volt képes nemcsak elnyerni, de meg is tartani a tórát. (...) Szóljon hozzánk megint az 'Onauchi', szóljon hozzánk zsidó kötelességtudásról, a zsidóság elpusztíthatatlanságáról, a mai események kinyilatkoztatása indítson szent fogadalomra, hogy értelmünk és tetteink, hogy eszünk, szívünk és kezünk szentelve lesznek népünknek, hogy képessé tegyük egy új világ pillérjeinek megszilárdítását.”¹⁴

Az ünnepek megülvése mellett, zsidó népiség megőrzése szempontjából a Zsidó Szemle a mindennapi imádkozás fontosságát is kiemelte. A lap szerint az akkori viszonyok között a hagyományos héber nyelven folyó szertartásszerű templomi közösségi imádkozás az, mely a normális kerékvágásból kizökkent modern zsidóságot visszaterelheti az igaz zsidóságához.

„Visszatérés a zsidósághoz, ha nem is a zsidó országba – ez a cionizmus egyik válfajának programja. Ennek az egyik programpontja, sőt a mai viszonyok között talán az egyetlen archimedesi pontja, amelyből a kerékvágásából kizökkent zsidóság visszaterelhető az ősi igazi zsidósághoz: az imádkozás. Mert, amit megkímélt a zsidó vallási hagyományokból az időnek mindent mállasztó hatása, ami még élő valóság csaknem minden zsidóra, nem pedig malaszt: az imádkozás.”¹⁵

A napi rendszeres imádkozáson túl a cionista lap egy 1917-ben megjelent cikkben összefoglalta a vallás különleges szerepét a zsidó nép életében. A Zsidó Szemle szerkesztője szerint a vallásos gyakorlat őrizi meg minden zsidóban azt a tudást (nyelv) mely a nép megmaradását garantálja.

„A nacionalis, azaz a szent nyelv szépségének mély megértése, a tórával és a talmuddal és az egész zsidó tudománnyal való folytonos foglalkozás, a szent földön megnyilvánult nemzeti élet megszűnése fölötti tisabeovi fájdalom, éppúgy a léleknek jomkippurkor történő felemelkedése és csodálatos ájtatossága, azon kívül a zsidó nép közös élete – mindezt magában foglalja a tórahú zsidóság fogalma. Azt a büszke kötelező biztosságot, hogy külön népet alkotunk, népet, amelynek kohaniták birodalmának, szentnek kell lennie, és egyszersmind azt a tudatot, hogy dolgoznunk kell közös munkában, hogy elérjük azt a kort amikor a föld megtelik Isten ismeretével.”¹⁶

A cionisták szerint azonban a judaizmusban járatlan modern zsidó család már képtelen a zsidó vallásos tudás átörökítésére ezért ezt a cionisták ezt a szerepet az iskolai vallástanárokra hárította volna.

„... erősítse meg a növendék világszemléletét abban az értelemben, hogy egész erkölcsi habitusa átérezze a zsidó vallás erkölcsi védelmét és ellenőrzését, bármit

¹⁴ Zsidó Szemle 1915. május 18./ 1. Onuachi

¹⁵ Zsidó Szemle 1915. október 5./ 1-2. Jekusziél Ben Nuri: Bajok a liturgiai gyakorlat körül

¹⁶ Zsidó Szemle 1917. április 20./ 2-3. Cionizmus és zsidó vallásosság

cselekedjen, gondoljon vagy érezzen. Azután a rendelkezésre álló anyagból ki kell hámozni azon részeket, melyek a legalkalmasabbak arra, hogy a tanuló maga is átélje azokat az érzéseket, melyek a zsidó érzésnek is életet adtak.”¹⁷

De a vallásoktatás mellett, azt természetesen nem helyettesítve, a kollektív nemzeti emlékezet megalapozására alkalmasabb zsidó történelem oktatását is szorgalmazták.

„Nemcsak tanítást, hanem minden lelki energia felhasználásával mindent felkaroló nevelést nyújtson, hogy jó, derék és boldog embereket neveljen...(..) Ha megvan a cél: a zsidó akarat s a legmagasabb ethikai értelemben vett boldogságra való nevelés, akkor majd a módszer alárendeli magát az elvnek.” Írta a Zsidó Szemle.¹⁸

A magyarországi modernizáló zsidó elit így a cionista is a németországi Wissenschaft des Judentums modern zsidó tudós generációinak történeti korszakolását adaptálta. A Wiessenschaft pedig a felvilágosult keresztény Európa történelemszemléletét adaptálva megalkotta a keresztény világ antikképéhez hasonló idillikus bibliai kort. A cionista stratégiában az előbb említett ünnepek túl különleges szerepe volt egyéb bibliai, eseményeknek, hősöknek. Úgy lehetett emlékezni erre a korszakra, mint egy idillikus korra, amikor még volt zsidó állam. Ezeket az eseményeket azután szintén aktualizálták, illetve hőseiket modern tulajdonságokkal látták el.

„A régi zsidó államban annyira szabad volt a véleménynyilvánítás, hogy ugyanabból az időből, mikor bálványimádó, pogány erkölcsű királyok uralkodtak, maradt reánk prófétáinknak legfenségesebb, Izrael egyedüli hitét hirdető és pogányerkölcsöket ostromozó beszédei”.¹⁹

A kultúrcionista Múlt és Jövő illusztrációi között számos idealizált, romantikus, bibliai eseményeket bemutató képzőművészeti alkotást találunk.

A cionista nemzetvallás is alkotott magának kultikus hősokeket, kiket bibliai tulajdonságokkal ruházott fel, tehát így az evilágit szakralizálta, ilyen kultikus hős volt Herzl, Wolffsohn vagy Nordau. Herzlt a Zsidó Szemle egyenesen Amosz prófétához hasonlította.

„Minden nagy eszmének prófétákra és vértanukra van szüksége. És próféta és vértanú volt egy személyben Herzl Tivadar a cionista szervezet megalapítója és a cionizmus gondolatának nagy megőrzője. Úgy volt, mint Ámosz prófétánál. Békésen őrizte juhait, gondozta fügefáit 'de akkor kiragadta őt az Isten keze a juhok mellől s mondta neki: menj légy próféta Izrael felett (..) Nemcsak próféta volt, de vértanú is.”²⁰

A Múlt és Jövő kísérletet arra, hogy a modernkor vallástól távolodó kihívására adott válaszokat összhangba hozza a hagyománnyal, úgy, hogy a hagyomány alapjai ne sérüljenek.

„Mindig szem előtt tartva azt a tényt, hogy a hosszú és beláthatatlan időkre való határt csak életmód teremthet, és hogy a zsidóság egy percig sem mondhat le arról, hogy a régi szertartásai és szertartásos intézményei ápolását és fejlődését

---

¹⁷ Zsidó Szemle 1917. május 18./ 6. Fleischer Lipót: Néhány szó a vallástanításról

¹⁸ Zsidó Szemle 1915. október 20. /6-7. A zsidó nevelés cionisztikus célja.

¹⁹ Zsidó Szemle 1920. április 2./1-3. Bisseliches Mózes: Történelemhamisítás

²⁰ Zsidó Szemle 1916. július 14./ 1. Herzl szellemében

elsőrangú teendői közé sorolja. Mégis hangsúlyozzuk, hogy a zsidóság jelenleg legelőször azzal tartozik magának, hogy a köztudatba bevigye azoknak a gondolatoknak az ismeretét, melyek minden egyes intézményének életet adtak. A zsidóságnak meg kell mutatni, hogy a mi vallásos alapelveink, a mi világszemléletünk nem kerül összetűzésbe semmiféle társadalmi alapelvvel és semmiféle tudományos világszemlélettel, és ha igazak is volnának a vallásos gondolkodásnak hitt eszmék elleni vádak, minket ez az averzió nem érint.”²¹

Munkám diskurzuselemzés, így nem törekedtem az „objektív valóság” rekonstruálására. Írásom leginkább kulturális fordításnak²² tekinthető, egy gyökeresen megváltozott környezetben. Jelenünktől távol eső, sok esetben a családi és közösségi emlékezettel össze nem kötött életvilágok tagjainak stratégiáit értelmeztem és kíséreltem meg érthetővé tenni.

Irodalom

ASAD, Talal

1986 The Concept of Cultural Translation in British Social Anthropology. In: James CLIFFORD, George E. MARCUS szerk. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography [experiments in Contemporary Anthropology]*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 141-164.

BERKOWITZ, Michael

1996 *Zionist culture and West European Jewry Before the First World War*. University of North Carolina Press, Chapel Hill.

DIECKHOFF, Alain

1998 *The Invention of a Nation. Zionist Thought and the Making of Modern Israel*. Translated from the French by Jonathan Derick. Hurst&Company, London.

GERŐ András

2004 *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből*. Eötvös Kiadó – PolgART Kiadó, Budapest.

HANKISS Elemér

1991 Nemzetvallás. In: KOVÁCS Ákos szerk. *Monumentumok az első világháborúból*. [Első kiadás, Budapest, Népművelési Intézet és a Múcsarnok közös kiadványa] Corvina, Budapest, 64–90.

LIEBMAN, Charles

1992 Tradition, Judaism, and Jewish Religion in Contemporary Israeli Society. In: Jack WERHEIMER szerk. *The Uses of Tradition. Jewish Continuity in the Modern Era*. The Jewish Theological Seminary of America, New York, Jerusalem 411-427.

MERTON, Robert K.

2002 *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Osiris Kiadó, Budapest.

²¹ *Múlt és Jövő* 1912. október/ 389. Frisch Ármin: Kultusz vagy szellem

²² ASAD 1986. 160.

RAVITZKY, Aviezer

2011 *A kinyilatkoztatott vég. Messianizmus, cionizmus és vallási radikalizmus Izraelben.* Kalligram Pozsony.

SHAPIRA, Anita

1998 Zionism in the Age of Revolution. *Modern Judaism* 18.3 (1998) 217-226

SHIMONI, Gideon

1980 Ideological Perspectives. Moshe DAVIS szerk. *Ideological Perspectives. Zionism in Transition.* The Herzl Press, New York. 3-42.

ZIMA, András

JEWISH RITUALS IN THE SERVICE OF THE CIVIL RELIGION IN THE ZIONIST PRESS AT THE FIRST HALF OF THE 20TH THE CENTURY

At the turn of the 19th-20th century the different Jewish groups in Hungary had to face many challenges. They had to reconcile the demands made by modernity and the majority society with their own group interests. The changing environment endangered the survival of the group and questioned its basic values. Religion, as the primary determinant of value, shifted from the community sphere to the private sphere and lost some of its importance. Zionists thought that the guarantee for the survival of the Jews was the creation of a Jewish national character and Jewish national memory. They reinterpret religious traditions as a function of modern categories. The press, the most important attitude-shaping communication media of the period, played a major role in preserving and strengthening collective national consciousness.